

Кімге: «Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар басқармасы» КММ

Автордың аты-жөні және лауазымы: Серкенов Е.Б., «Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің ішкі саясат басқармасы» КММ талдау және ақпараттық саясат бөлімінің басшысы.

Дата: 17.11.2025 ж.

АНАЛИТИКАЛЫҚ ЖАЗБА

Тақырып: Солтүстік Қазақстан облысының елді мекендерінен көші-қон мәселесі.

Кілт сөздер: көші-қон, кету, кадрлардың ағуы, халықтың қоныс аударуы, қоныс аудару, жұмыспен қамту, урбанизация.

Кіріспе:

Ауылдық елді мекендерден көші-қон Солтүстік Қазақстан облысының әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін маңызды сын-қатерлердің бірі болып қала береді. Жас халықтың кетуі еңбек ресурстарының қысқаруына әкеліп қана қоймай, демографиялық қартаю процестерін жеделдетеді, ауылдағы экономикалық белсенділікті төмендетеді және өңір халқының құрылымындағы бар теңгерімсіздікті күшейтеді. Мәселе әсіресе жалғасып жатқан теріс көші-қон аясында өзекті болып табылады.

Жаһандану және урбанизация процестерінің күшеюі, сондай-ақ Қазақстанның ірі қалаларына (Астана, Алматы және т.б.) жастар ағынының өсуі жағдайында өңірдің жас мамандарды ұстап тұру қабілеті аса маңызды болып отыр. СҚО үшін бұл демографиялық тұрақтылық қана емес, аумақтың орнықты дамуын қамтамасыз ету, әлеуметтік институттар мен инфрақұрылымның өміршеңдігін сақтау мәселесі.

Осы талдамалық жазба ресми деректер бойынша СҚО - дағы 2024-2025 жылдардағы жастар көші-қонының динамикасын зерделеуге, негізгі факторлар мен салдарларды айқындауға, сондай-ақ өңірдің жас тұрғындар үшін шығуын азайтуға және тартымдылығын арттыруға бағытталған ұсынымдарды қалыптастыруға арналған.

Жұмыстың мақсаты:

Елді мекендерден көші-қонды зерттеу халықтың, әсіресе жастардың кетуінің себептерін, факторлары мен салдарын анықтауды қамтиды. Жастарды көшуге итермелейтін жұмыс орындарының жетіспеушілігі және өмір сапасының төмендігі сияқты мәселелерге назар аударылады. Талдау нәтижелері халықты ұстап қалу, оның дамуын қолдау және адами капиталды сақтау жөніндегі шараларды әзірлеуге мүмкіндік береді.

Көші-қон себептері:

Өңірлердегі халықтың көші-қоны көбінесе әлеуметтік-экономикалық себептердің кешеніне байланысты: жұмыс орындарының шектеулі саны, жалақының төмендігі, Әлеуметтік және мәдени инфрақұрылымның нашар дамуы, білім беру және кәсіби өсу мүмкіндіктерінің шектеулі болуы. Жастар жақсы өмір сүру жағдайларын, сапалы білім алуды, мансаптық даму перспективаларын және дамыған қалалық ортаны іздейді. Қосымша факторлар тұрғын үйдің жетіспеушілігі, заманауи сервистердің болмауы, көліктің қол жетімділігі және шағын елді мекендерде перспективалардың жоқтығының жалпы сезімі болып табылады.

Осы себептерден туындаған халықтың кетуі бірқатар ауыр зардаптарды тудырады: халықтың азаюы және қартаюы, кадрлардың жетіспеушілігі, экономикалық белсенділіктің төмендеуі және әлеуметтік қызметтердің қол жетімділігінің нашарлауы. Көші-қон аумақтық диспропорцияларды күшейтеді, мектептер мен медициналық мекемелердің жабылуына әкеледі, аймақтың инвестицияларға тартымдылығын төмендетеді және тұрақты даму мүмкіндіктерін шектейді.

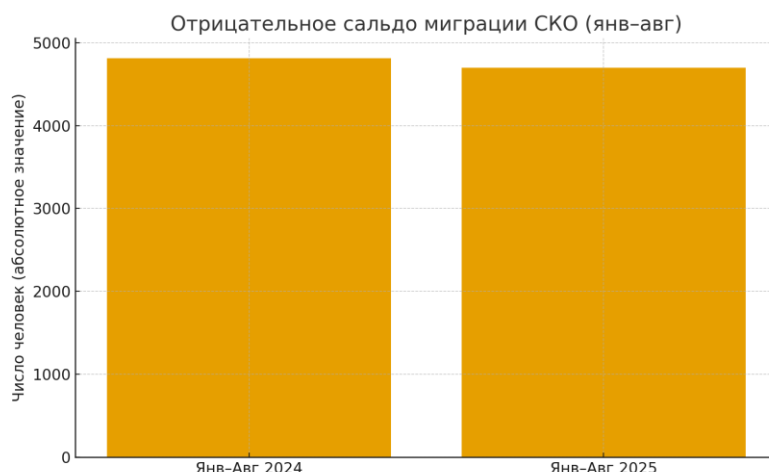
Ағымдағы жағдай:

Статистика департаментінің мәліметі бойынша, 2025 жылғы қаңтар–тамызда көші-қон сальдосы -4 697 адамды құрады (2024 жылғы ұқсас кезеңде -4 813). Ішкі сальдо -4 552, сыртқы -145 құрады.

СҚО негізгі көші-қон көрсеткіштері (қаңтар-тамыз)

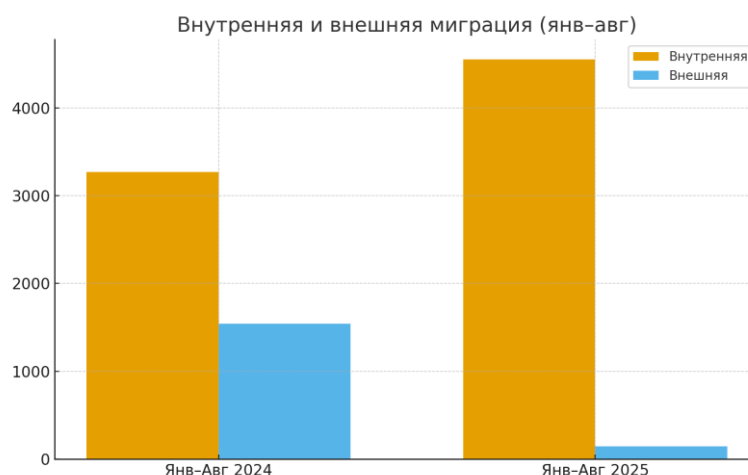
Көрсеткіш	қаңтар-тамыз 2024	қаңтар-тамыз 2025	Дереккөз
Көші-қон сальдосы, адам.	-4813	-4697	stat.gov.kz
Ішкі көші-қон, адам.	-3270	-4552	stat.gov.kz
Сыртқы көші-қон, адам.	-1543	-145	stat.gov.kz

1-Диаграмма. Көші-қонның теріс сальдосы

[1]

2-Диаграмма. Ішкі және сыртқы көші-қон

[1]

Салдары:

- **Еңбек әлеуетін төмендету:** кететін жастар-бұл халықтың белсенді, жұмыс істейтін бөлігінің жоғалуы, бұл аймақтың экономикалық дамуын шектеуі мүмкін.
- **Демографиялық теңгерімсіздік:** жастардың кетуі халықтың қартаюына, қарттар үлесінің өсуіне әкеледі, бұл әлеуметтік қызметтер мен зейнетақы жүйесіне жүктемені арттырады.
- **Салық базасын қысқарту:** еңбекке қабілетті халықтың азаюы жергілікті бюджетке түсетін түсімдерді азайтады, бұл инфрақұрылым мен әлеуметтік қызметтерге инвестициялау мүмкіндіктерін шектеуі мүмкін.
- **Ауылдық депопуляция қаупі:** егер ағып кету тоқтатылмаса, кейбір ауылдық елді мекендер экономикалық тұрғыдан өміршең болмауы

мүмкін, белсенділігі төмендеп, мектептер немесе медициналық пункттер жабылуы мүмкін.

Халықаралық тәжірибе

Солтүстік Қазақстан облысында жастарды ұстап қалудың тиімді шараларын әзірлеу үшін осындай демографиялық және әлеуметтік-экономикалық сын-қатерлерге тап болған елдердің халықаралық тәжірибесіне сүйену маңызды. Жоғарыда келтірілген мысалдарды таңдау жағдайлардың ұқсастығына байланысты: климаттық ерекшеліктер, урбанизация деңгейі, ауылдық жерлердің қашықтығы және халықтың экономикалық белсенділігін ынталандыру қажеттілігі.

1. Экономикалық шаралар

- **Жапония:** Елдің ауылдық жерлерінде аграрлық секторда немесе медицина саласында жұмыс істеуге келісетін жас мамандарға субсидиялар мен жеңілдіктер енгізілуде. Бұл жастардың мегаполистерге кетуін бәсеңдетуге көмектеседі.

- **Германия:** «Förderung strukturschwacher Regionen» бағдарламасы (дамымаған аймақтарды қолдау) депопуляцияланған аудандарда жұмыс орындарын құратын компаниялар үшін салық жеңілдіктерін қамтиды, бұл жергілікті халықтың тұрақтануына ықпал етеді.

- **Канада:** «Rural and Northern Immigration Pilot» бағдарламасы демографиялық құлдырау байқалатын ауылдық және солтүстік аймақтарға иммиграцияны ынталандырады.

2. Әлеуметтік және инфрақұрылымдық шаралар

- **Финляндия:** Солтүстік және шалғай аймақтарда инфрақұрылымды дамыту (мектептер, балабақшалар, медициналық орталықтар, спорт нысандары) жастар мен отбасыларды ұстауға көмектеседі.

- **Швеция:** Шалғай аудандарда тұрғын үйге субсидиялар, жас отбасыларды қолдау бағдарламаларын ұсыну. Жергілікті қауымдастықтар мәдени және әлеуметтік орталықтар құруға гранттар алады, бұл аймақтың әлеуметтік тартымдылығын арттырады.

- **Испания:** Депопуляцияланатын ауылдық аудандарда («España vaciada») көлікке қолжетімділікті, цифрлық инфрақұрылымды және медициналық қызмет көрсетуді жақсарту бойынша жобалар іске асырылуда.

Ұсынылған халықаралық тәжірибелердің ішінен Солтүстік Қазақстан облысы үшін экономикалық және әлеуметтік-инфрақұрылымдық шаралар барынша қолданылады. Жапондықтар мен немістерге ұқсас қаржылық ынталандырулар мен гранттар ауылдық жерлердегі жас мамандарды, кәсіпкерлерді және отбасыларды қолдауға бағытталуы мүмкін, бұл ірі қалаларға көші-қонды азайтуға көмектеседі. Финляндия мен Швециядағыдай инфрақұрылымды дамыту-мектептер,

балабақшалар, медициналық мекемелер мен спорт нысандарын салу және жаңғырту, мәдени және әлеуметтік орталықтар құру-жастардың өмір сүруіне қолайлы жағдай жасайды және өңірдің әлеуметтік тартымдылығын арттырады. Сондай-ақ, Испаниядағыдай көліктік және цифрлық қолжетімділікті жақсарту бағдарламаларын бейімдеу шалғайдағы елді мекендердің жұмыспен қамту және білім беру орталықтарымен байланысын арттыруға мүмкіндік береді. Осылайша, осы тәсілдерді кешенді қолдану жастардың ауылдық жерлерде тұруын ынталандыруға және өңірдің тұрақты дамуын қолдауға мүмкіндік береді.

Қорытынды:

Жастар өңір болашағының негізгі ресурсы екенін түсінген жөн. Жастар саясаты, экономика, білім және мәдениет салаларындағы жүйелі жұмыс кезінде ғана тұрақты дамуды қамтамасыз етуге және ауылдық жерлерде халықтың одан әрі қысқаруына жол бермеуге болады. Жастардың ірі қалаларға жаппай кетуі Солтүстік Қазақстан облысының тұрақтылығына қауіп төндіреді. Ауылдық аумақтарда халықтың өмір сүруіне және жұмысқа орналасуына қолайлы жағдай жасау үшін кешенді шаралар қажет. Жағымсыз салдарды азайту және адами капиталды сақтау үшін жастарды қолдауға, өмір сүру сапасын жақсартуға және ішкі мүмкіндіктерді кеңейтуге бағытталған мақсатты саясат қажет. Көші-қон-бұл экономикалық, әлеуметтік және саяси факторлардың жиынтығына байланысты күрделі процесс. Қазақстан үшін көші-қон себептерін талдап қана қоймай, тиімді тетіктерді әзірлеу де маңызды.

Ұсыныстар:

№	Бағыт	Шаралар	Күтілетін нәтиже
1	Жастарды ұстап қалу бағдарламасы	• Жас отбасыларға гранттар мен субсидиялар • Стартаптар мен шағын бизнесті қолдау (гранттар, оқыту, кеңес беру)	Көші-қонның төмендеуі, кәсіпкерлік пен экономикалық белсенділіктің дамуы
2	Қашықтықтан және ішінара жұмыспен қамтуды дамыту	• Интернет-инфрақұрылымды дамыту • Коворкингтер мен қашықтан жұмыс орталықтарын құру	Кетусіз жұмыс істеу мүмкіндігі, жұмыспен қамту деңгейін арттыру

3	Білім беру шаралары	• Колледждер мен жоғары оқу орындарына мақсатты қабылдау • Мобильді білім беру модульдері және тренингтер (цифрлық және кәсіби сауаттылық)	Жастардың құзыретін арттыру, өңірге кадрлар даярлау
4	Инфрақұрылымдық және әлеуметтік даму	• Көлікті, медицинаны, мәдени объектілерді дамыту • Бос уақыт алаңдары мен жастар орталықтарын құру	Өмір сүру сапасын арттыру, тартымды ортаны қалыптастыру
5	Мониторинг және талдау	• Көші-қонды қадағалау жүйесін енгізу (жас бойынша) • Сауалнамалар мен фокус-топтарды өткізу	Тәуекелдерге уақтылы жауап беру, көші-қон себептерін түсіну
6	Байланыс стратегиясы	• Аймақтың болашағы туралы ақпараттық науқан • Әлеуметтік желілерді, әсер етушілерді, түлектерді жарнамалау үшін пайдалану	Өңірдің оң имиджін қалыптастыру, СҚО-да мүмкіндіктерге қызығушылықты арттыру

Дереккөздердің тізімі:

1. ҚР Ұлттық статистика бюросы-СҚО өңірінің статистикасы (саны, көші-қоны)

<https://stat.gov.kz/ru/region/sko/dynamic-tables/38/>

2. Солтүстік Қазақстан облысының әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштері, СҚО статистика департаментінің есебі.

https://stat.gov.kz/ru/region/sko/?utm_source=chatgpt.com

3. .СҚО-ның 2025 жылғы қаңтар–тамыздағы әлеуметтік-экономикалық даму қорытындылары туралы анықтама

https://www.gov.kz/memleket/entities/sko-uebp/press/article/details/211419?utm_source=chatgpt.com

4. СҚО-ның 2024 жылғы қаңтар–қыркүйектегі әлеуметтік-экономикалық даму қорытындылары туралы анықтама.

https://www.gov.kz/memleket/entities/sko/press/article/details/185320?utm_source=chatgpt.com